

A kvantumos összefonódás

Asbóth János

MTA Wigner Fizikai Kutatóközpont,
Kvantumoptikai és Kvantuminformatikai Osztály

Supported by the János Bolyai Scholarship of the Hungarian Academy of Sciences

Budapest, 2017. szeptember 28.

- I. A kvantummechanika születése
- II. Einstein és az összefonódás
- III. Kísérleti metafizika:
A Bell-egyenlőtlenség
- IV. Az összefonódás a
kvantumtechnológia alapja

I. A kvantummechanika születése

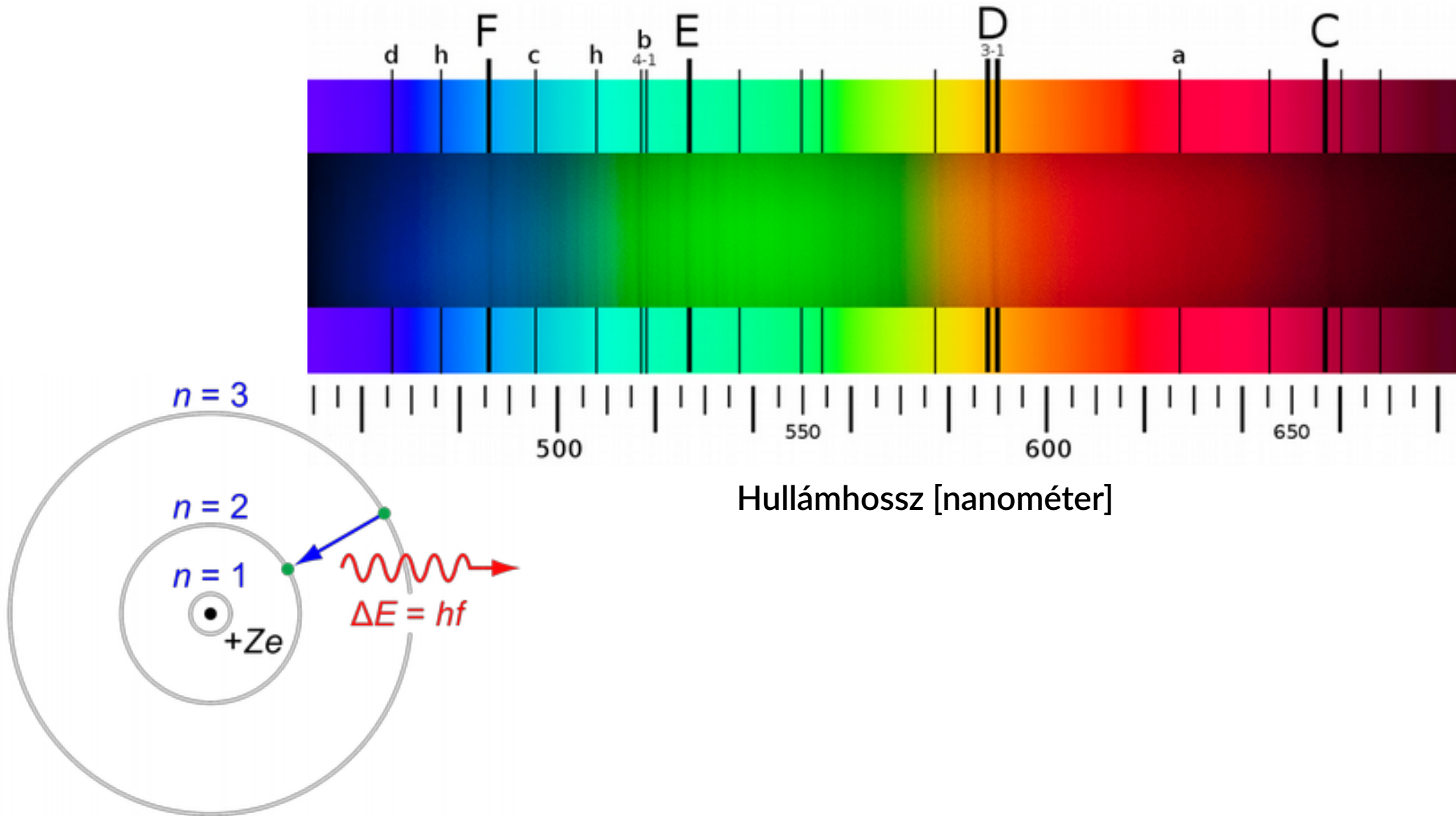
Hol van a kutyám, amikor nem látom? Tárgyállandóság

**Bohr-Einstein vita:
Hol van az elektron, amikor nem látom? Kvantumfizika**

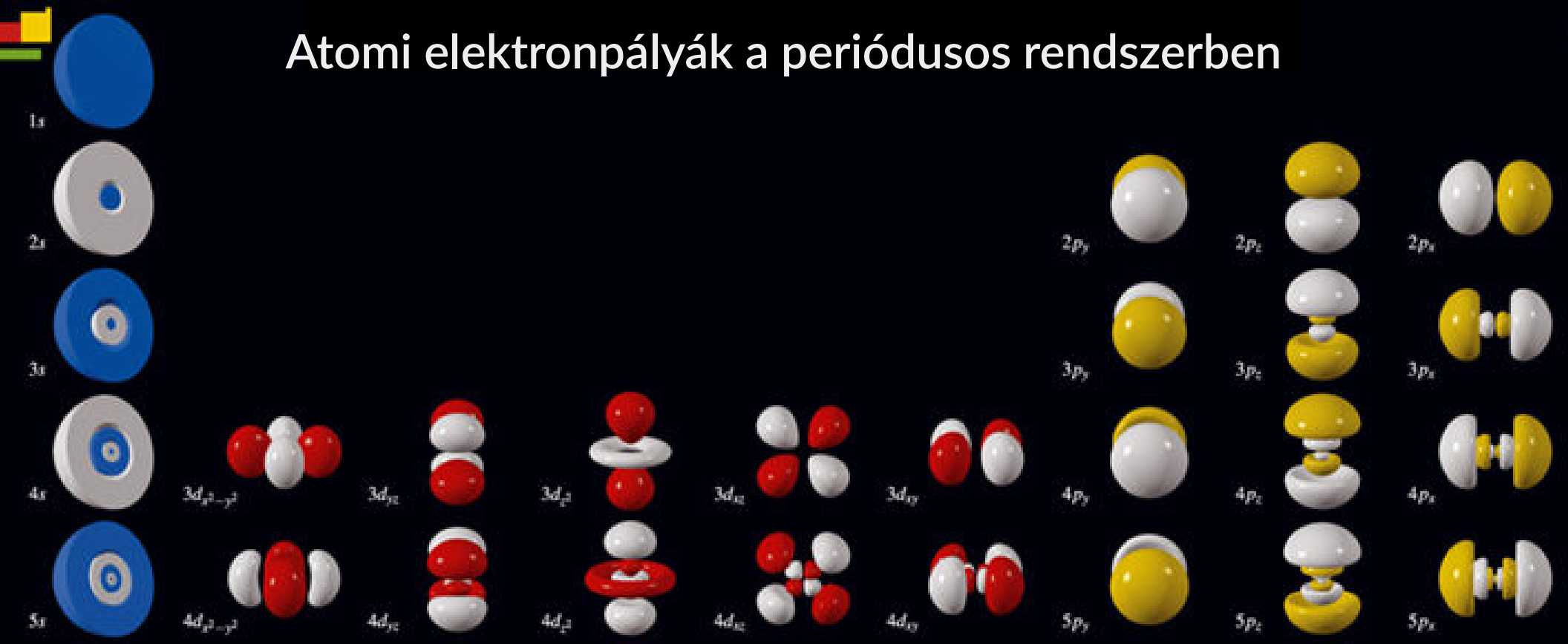

1913: Bohr atommodellje megmagyarázta a Nap színeképében lévő tiltott vonalakat

De mi dönti el, merre állnak az atomi pályák?

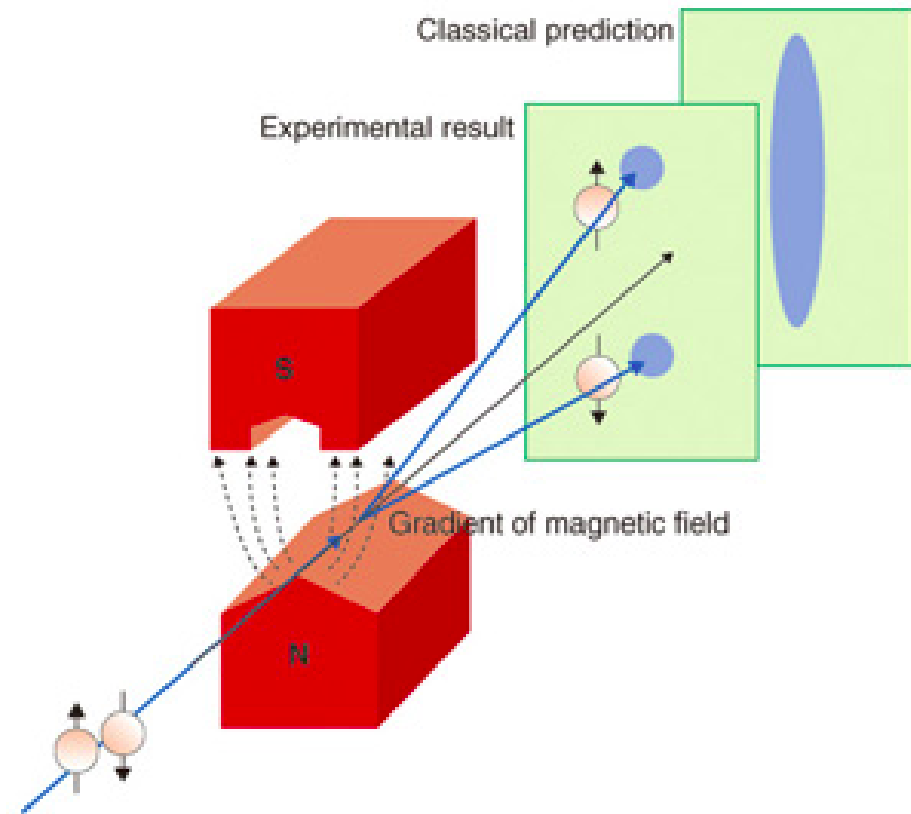
Atomi elektronpályák a periódusos rendszerben

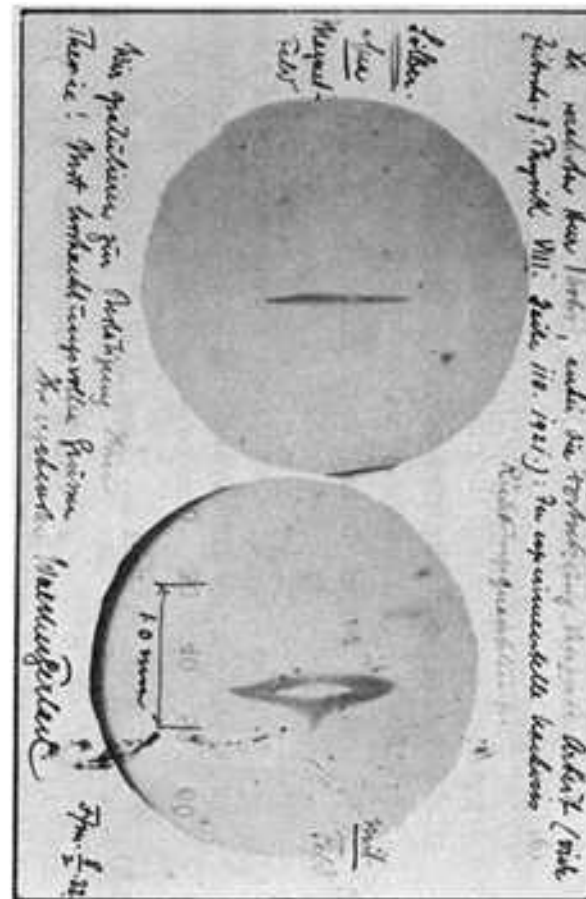
Forrás: <https://winter.group.shef.ac.uk/orbitron/>

1922: Stern-Gerlach kísérlet: Mérjük ki, merre állnak az atomi pályák!

Anyagi támogatás:
Henry Goldman (Goldman-Sachs egyik alapítója)

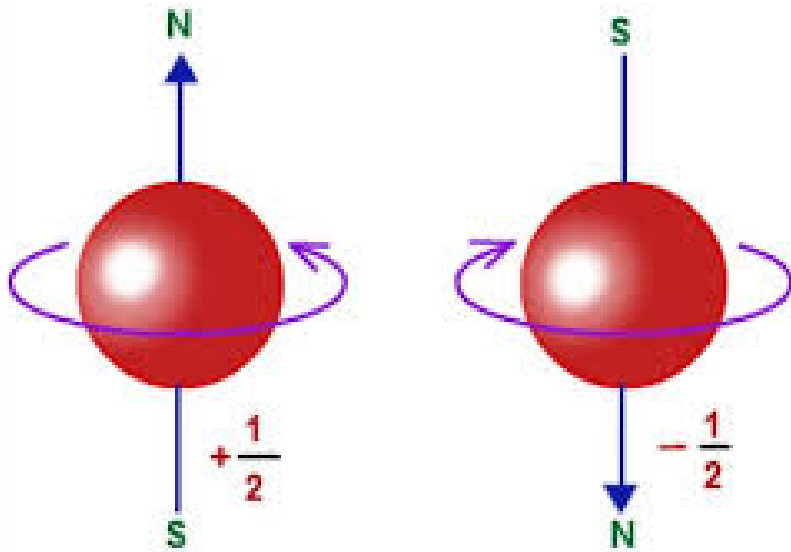

Levelezőlap, Gerlachtól Bohrnak

Valójában a Stern-Gerlach kísérletben az elektron spinje okozza az effektust

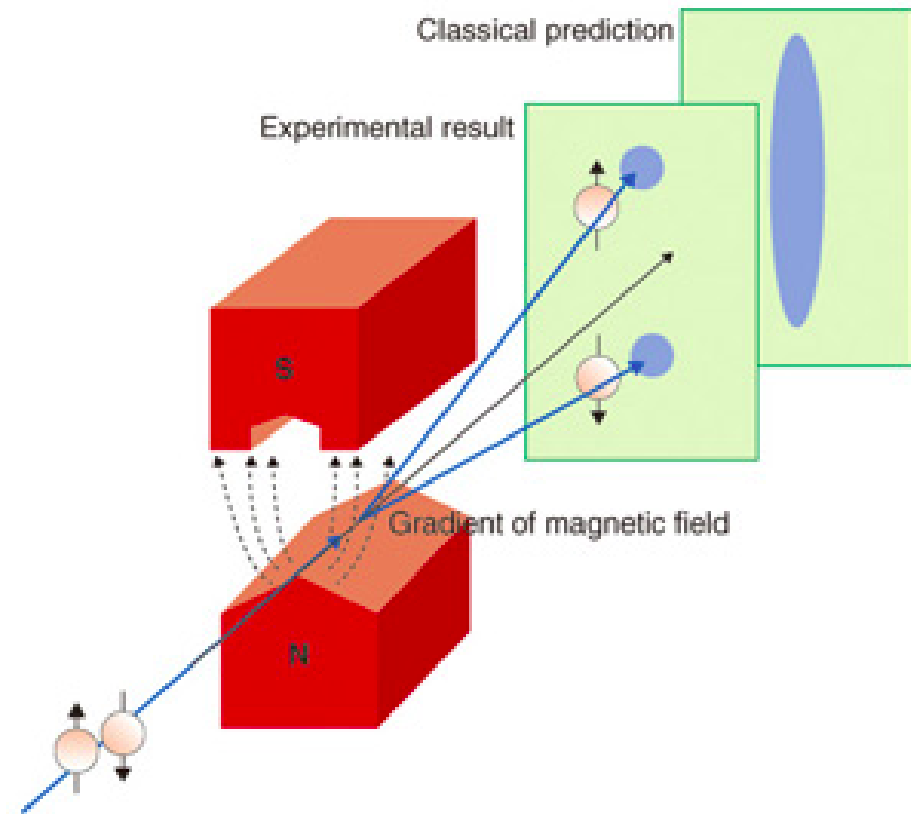
Egyszerűsített jelölés:

$|\uparrow\rangle$
 $|\downarrow\rangle$
 $|\leftarrow\rangle$
 $|\rightarrow\rangle$

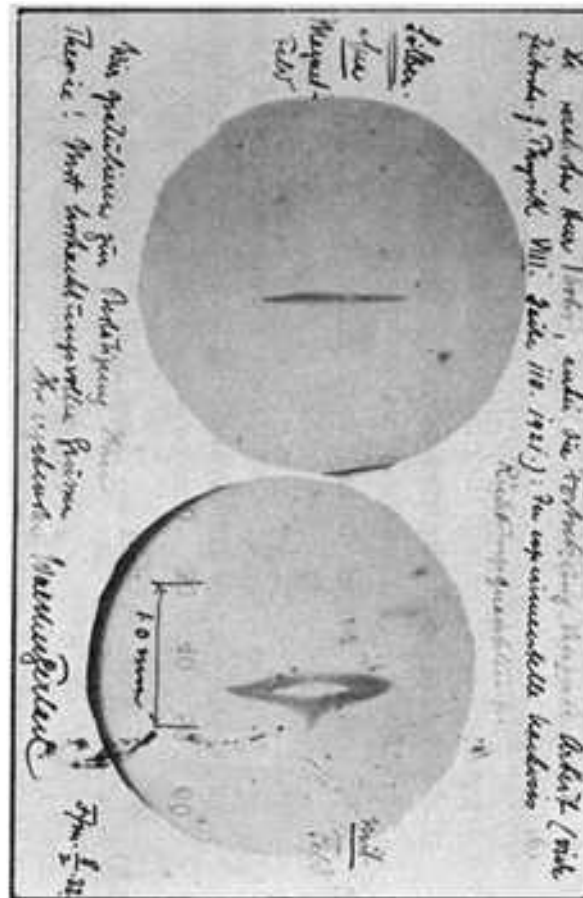
1944: Nobel-díj Sternnek, Gerlach kimarad
(nemzetiszocialista rezsimmel való együttműködés)

1922: Stern-Gerlach kísérlet: Kiszűri a fel/lefele álló spinű részecskéket?

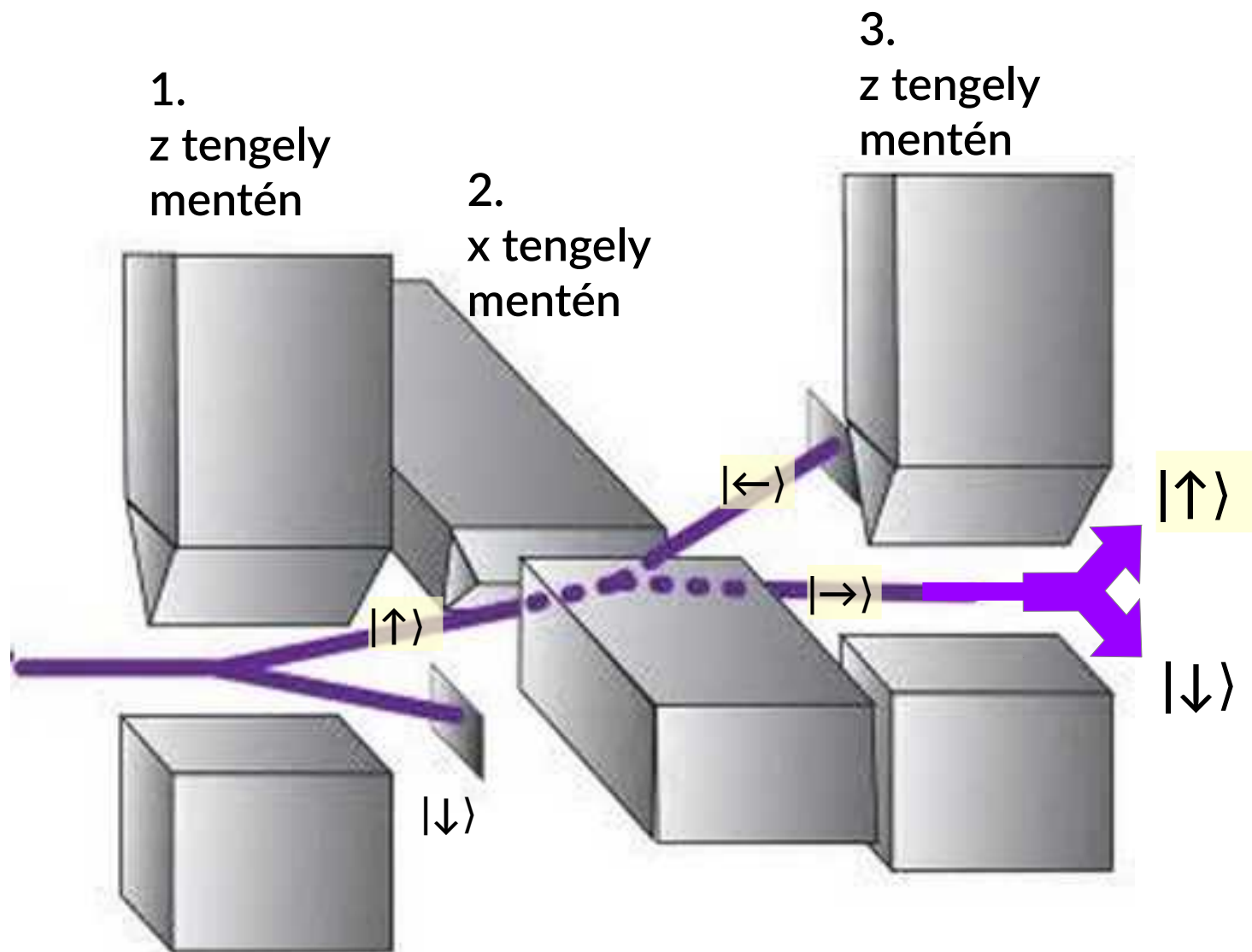

Anyagi támogatás:
Henry Goldman (Goldman-Sachs egyik alapítója)

Levelezőlap, Gerlachtól Bohrnak

1922: Stern-Gerlach kísérlet: Döntésre kényszeríti a spineket!

A spin bármerre állhat, de ha megmérjük, két opció között dönt: elemi bit

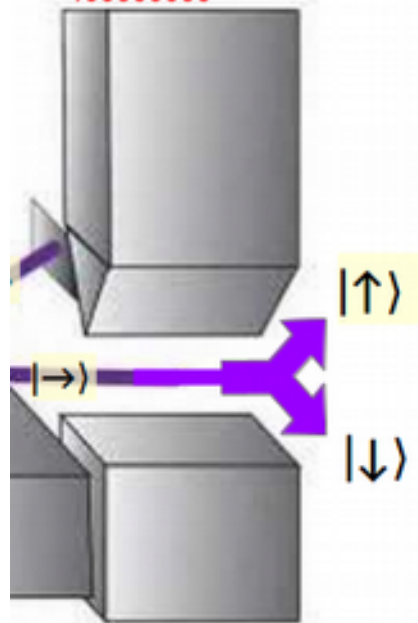
Mérés előtt:
szuperpozíció

$$|\rightarrow\rangle = |\uparrow\rangle + |\downarrow\rangle$$

Relatív fázis

Mérés

3.
z tengely
mentén

Mérés után:
Egyik állapot

$$|\uparrow\rangle \text{ vagy } |\downarrow\rangle$$

Relatív fázis fontos,
eldönti, merre áll a spin

$$|\leftarrow\rangle = |\uparrow\rangle - |\downarrow\rangle$$

Einstein: Az elektron nem tud “spontán” dönteni!
Kell legyen valami rejtett tulajdossága, ami
az eredményt megjósolja
→ *lokális realizmus*

Bohr: ez csak üres filozofálás,
az elmélet helyesen jósolja a kísérletet,
csak ez számít
→ *pragmatizmus*

Eddig itt tartunk:

Spin: mérésben kétértékű - elemi bit

Milyen tengely mentén: mérés dönti el

A mérőberendezéssel döntésre kényszerítjük a részecskét

Részecskének nem lehet “szabad akarata” → ?

II. Einstein és az összefonódás

1935: Einstein – Podolsky – Rosen gondolkísérlete

MAY 15, 1935

PHYSICAL REVIEW

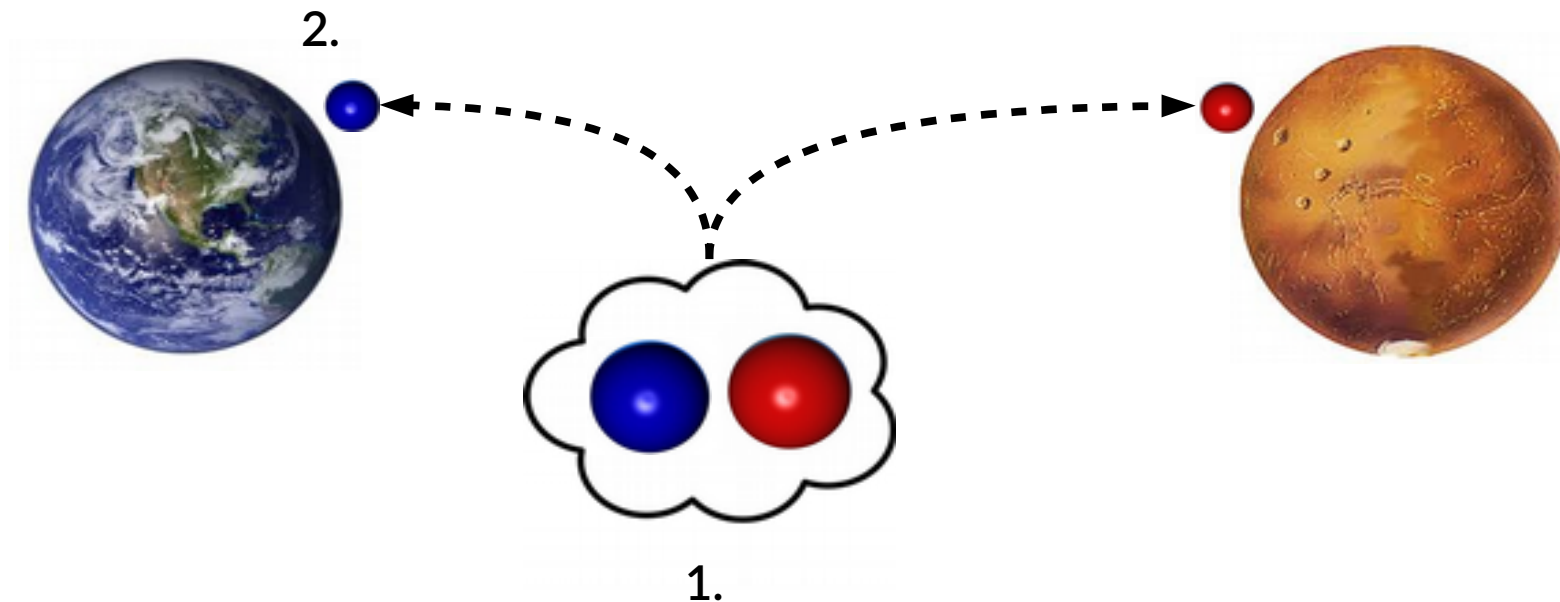
VOLUME 47

Can Quantum-Mechanical Description of Physical Reality Be Considered Complete?

A. EINSTEIN, B. PODOLSKY AND N. ROSEN, *Institute for Advanced Study, Princeton, New Jersey*

(Received March 25, 1935)

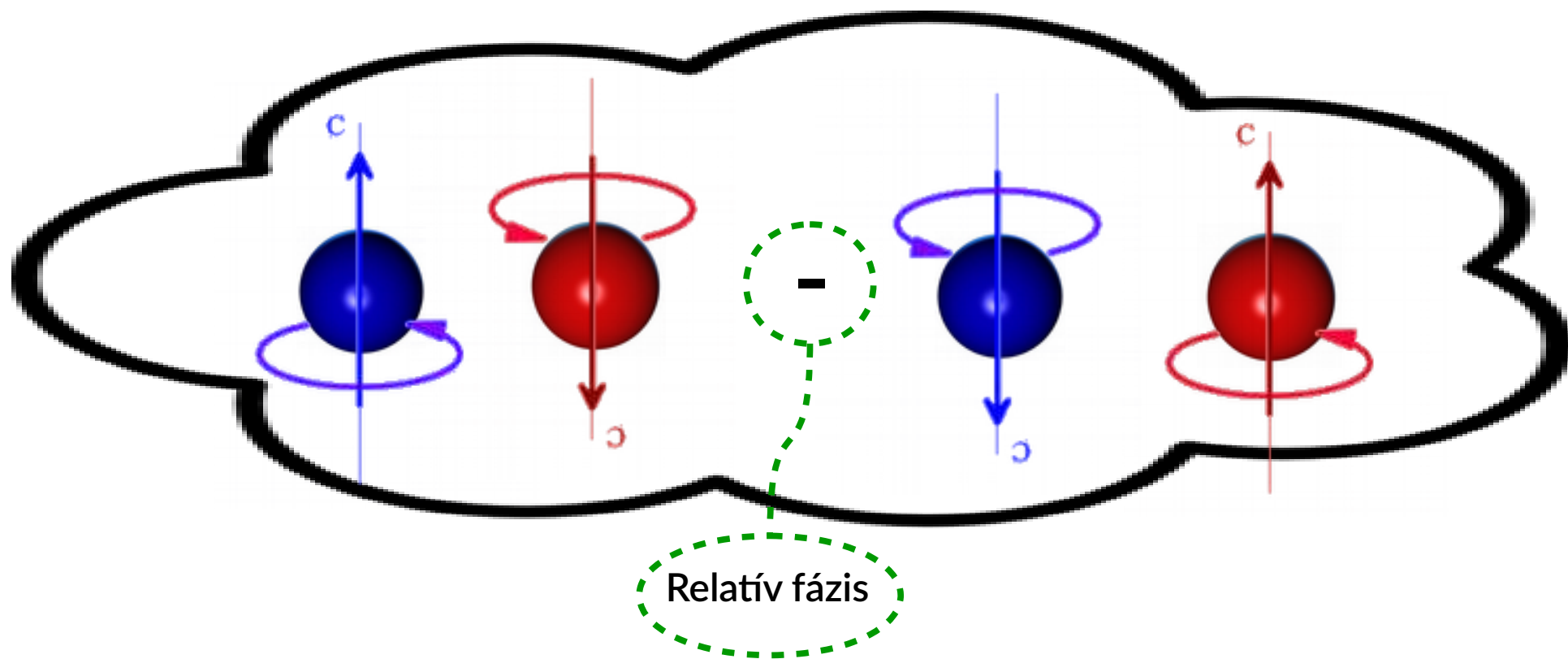
1. Megfelelő előkészítés, kvantummechanikával
2. A Földön valamit csinálok, ami azonnali hatást fejt ki a Marson.
3. Ez képtelenség: a kvantummechanikával valami gond van.

1935: Einstein – Podolsky – Rosen gondolkísérlete

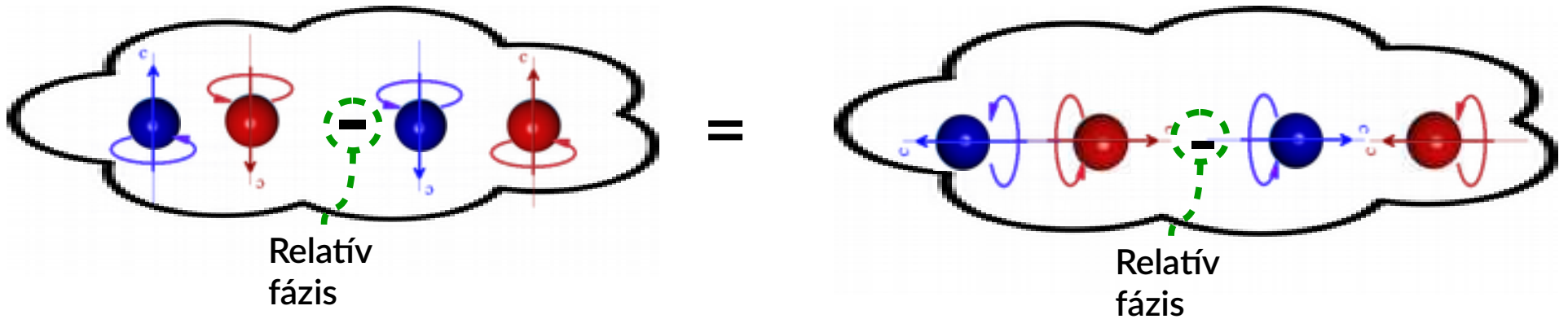
1. vegyünk két részecskét, ellentétes spinű állapotok szuperpozíciójában

Egyszerű jelölés:

$$|\uparrow\rangle|\downarrow\rangle - |\downarrow\rangle|\uparrow\rangle$$

1935: Einstein – Podolsky – Rosen gondolkísérlete
 Különös kvantummos effektus: a két részecske spinje
 ekkor bármely tengely mentén ellentétes

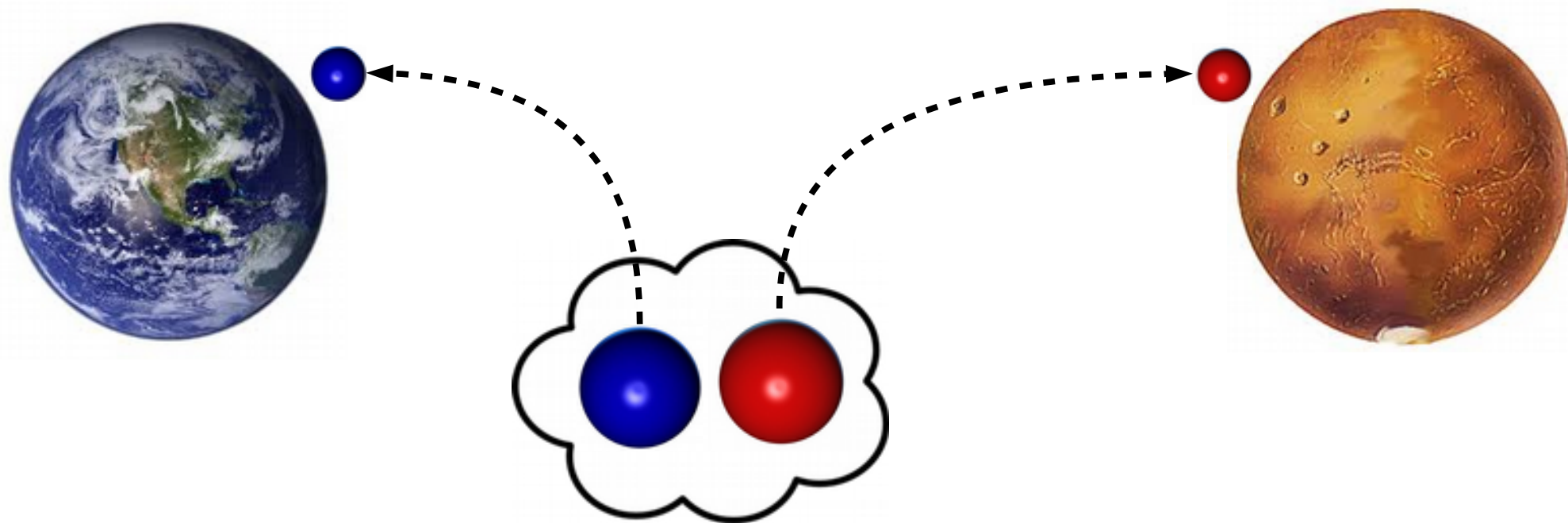
$$|\uparrow\rangle|\downarrow\rangle - |\uparrow\rangle|\downarrow\rangle = |\leftarrow\rangle|\rightarrow\rangle - |\rightarrow\rangle|\leftarrow\rangle$$

Ez a különös kvantumeffektus általános iskola 4. osztályos
matekkal levezethető

$$|\leftarrow\rangle|\rightarrow\rangle - |\rightarrow\rangle|\leftarrow\rangle = |\uparrow\rangle|\downarrow\rangle - |\uparrow\rangle|\downarrow\rangle$$

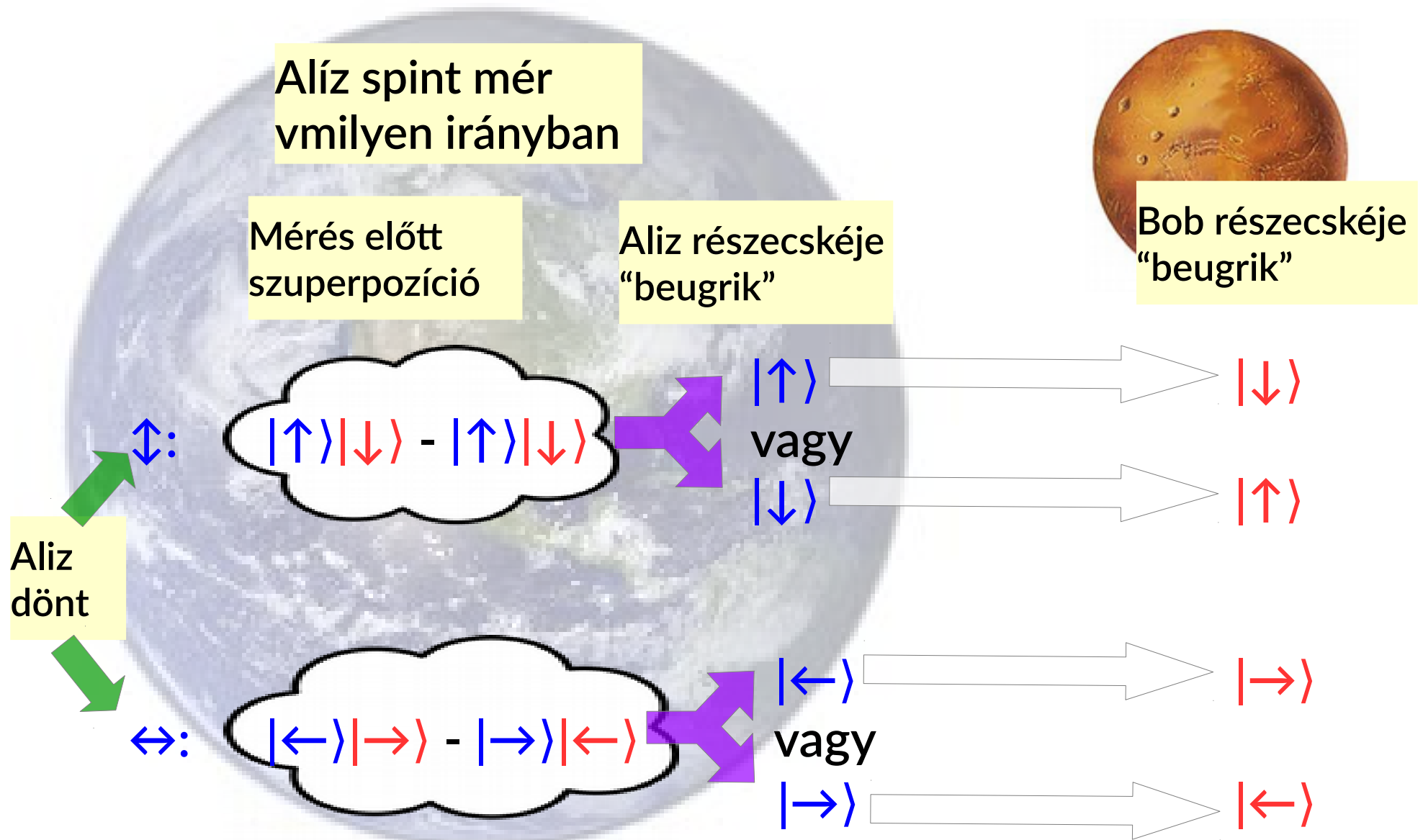
$$\begin{aligned} |\leftarrow\rangle|\rightarrow\rangle - |\rightarrow\rangle|\leftarrow\rangle &= (|\uparrow\rangle - |\downarrow\rangle) \otimes (|\uparrow\rangle + |\downarrow\rangle) \\ &\quad - (|\uparrow\rangle + |\downarrow\rangle) \otimes (|\uparrow\rangle - |\downarrow\rangle) = \\ &= |\uparrow\rangle|\uparrow\rangle + |\uparrow\rangle|\downarrow\rangle - |\downarrow\rangle|\uparrow\rangle - |\downarrow\rangle|\downarrow\rangle - \\ &\quad - |\uparrow\rangle|\uparrow\rangle + |\uparrow\rangle|\downarrow\rangle - |\downarrow\rangle|\uparrow\rangle + |\downarrow\rangle|\downarrow\rangle \\ &= |\uparrow\rangle|\downarrow\rangle - |\downarrow\rangle|\uparrow\rangle \end{aligned}$$

1935, Einstein – Podolsky – Rosen gondolatkísérlete:
... 2. küldjük az egyiket a Földre Alizhoz,
másikat a Marsra Bobhoz...

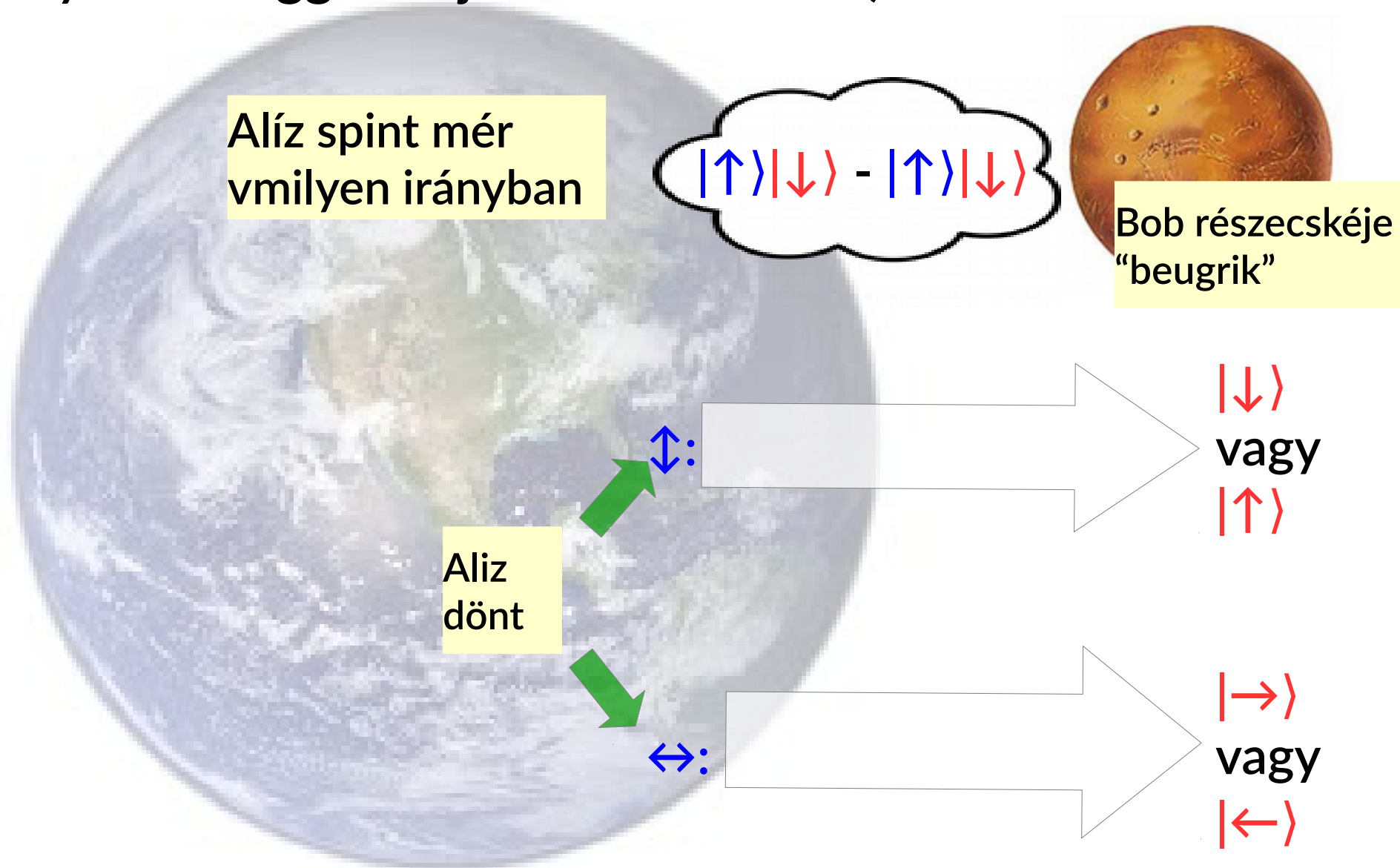

$$|\leftarrow\rangle|\rightarrow\rangle - |\rightarrow\rangle|\leftarrow\rangle = |\uparrow\rangle|\downarrow\rangle - |\uparrow\rangle|\downarrow\rangle$$

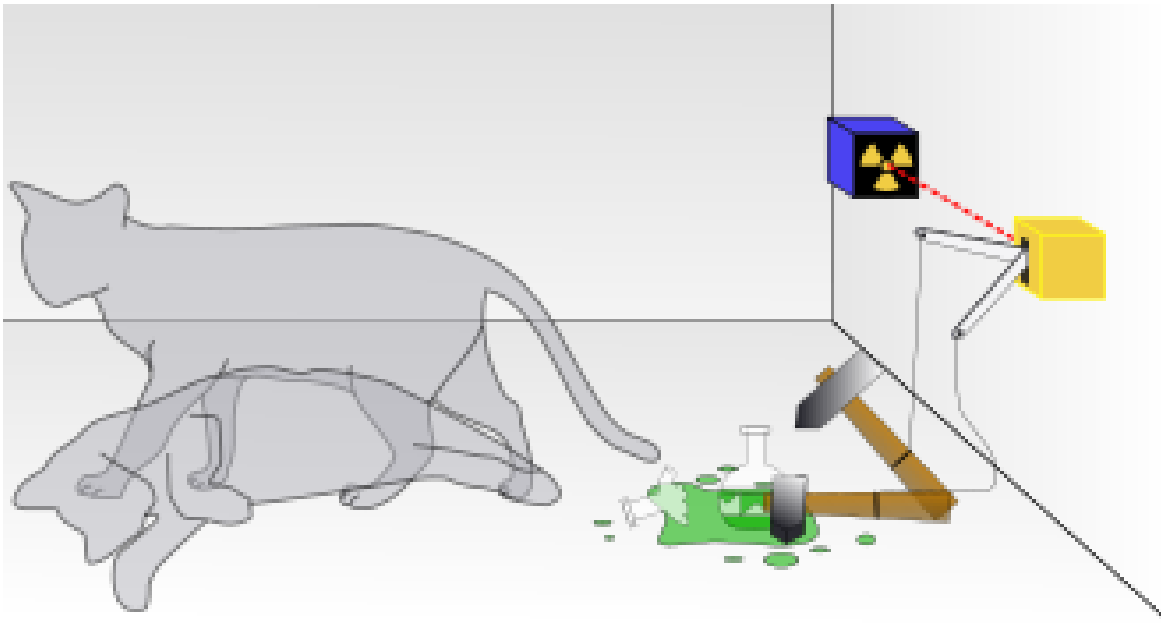
1935, Einstein – Podolsky – Rosen gondolkísérlete:
Ha a Földön Alíz megméri a részecskéje spinjét,
a Marson Bob részecskéje “beugrik” ellentétes spinbe

1935, Einstein – Podolsky – Rosen gondolatkísérlete:
Einstein: Ez abszurd, Bob választása a Földön nem
okozhat azonnali változást a Marson (legfeljebb
fénysebességgel terjednek a hatások)

1935: a friss Nobel-díjas Schrödinger elnevezi ezt a “távirányítást” összefonódásnak

1935: levelezés Einsteinnel,
“verschränkung” → entanglement

1933: a kvantummechanikát
Megalapozó Schrödinger-egyenletért

1935: Schrödinger macskája

[E. Schrödinger, "Die gegenwärtige Situation in der Quantenmechanik",
Naturwissenschaften 23: pp.807-812; 823-828; 844-849 (1935)]

1935-: A fizikusok nem filozófusok

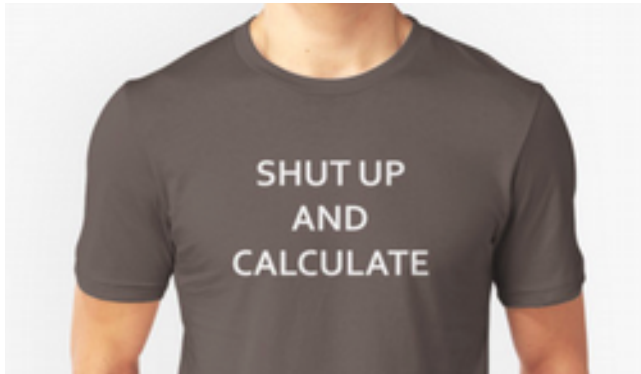

David Mermin (1989):

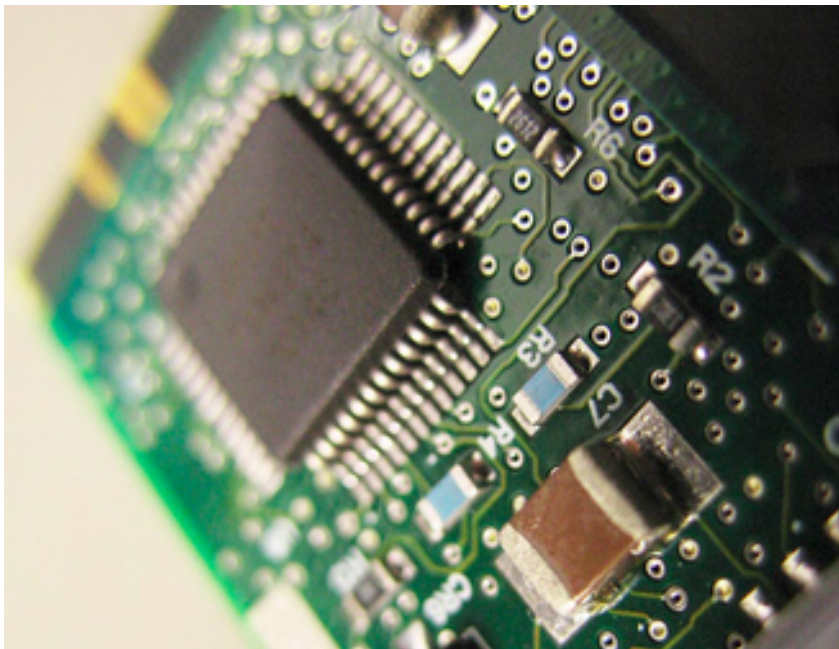
“A kvantummechanika koppenhágai értelmezését egy mondatban így foglalnám össze:
-Fogd be a szád és számolj!”

1935- Filozófiai nehézségek ellenére a kvantummechanika a modern tudomány és technológia alapja

R. Feynman:
Kvantum-
elektrodinamika,
1965 🏆

J. Bardeen:
Tranzisztor
1956, 🏆
Szupravezetés
1972 🏆

Eddig itt tartunk:

A kvantummechanika működik,
bár filozófiai alapjai ingatagok.

Azt, hogy probléma van, leginkább az
összefonódás mutatja.

De ez nem olyan jelenség, amit ki lehetne
mérni → nem fizikai probléma, csupán
metafizikai.

III. Kísérleti metafizika: A Bell-egyenlőtlenség

1964: Bell északír fizikus megmutatja, hogyan lehetne kimérni az összefonódást

1964: Bell a CERN elméleti osztályról sabbaticaljét tölti

$$C_h(a, b) + C_h(a, b') + C_h(a', b) - C_h(a', b') \leq 2$$

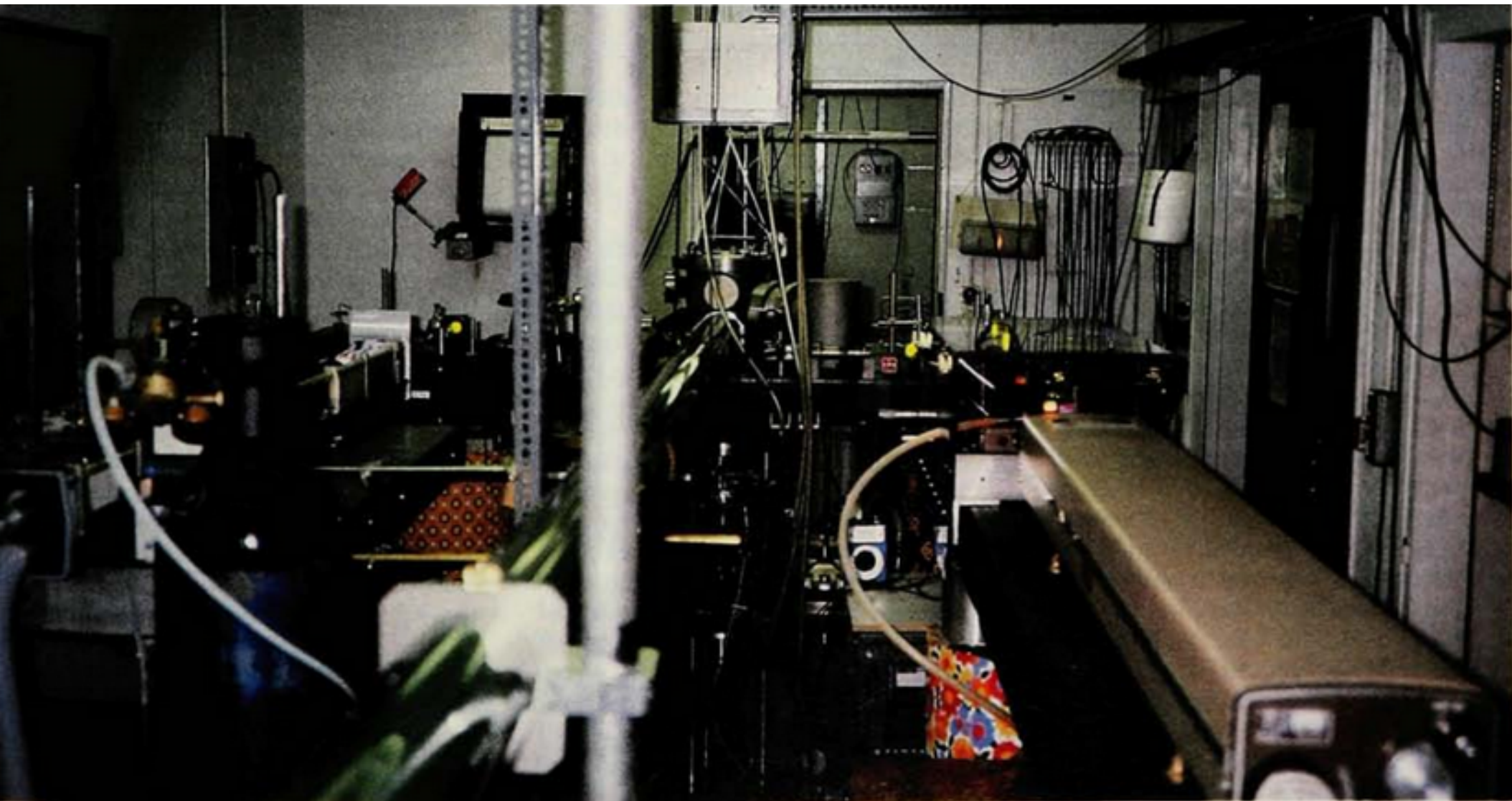
Alíz dönt: a = x-tengely
                    a' = z-tengely

Bob dönt:
b = ferde tengely
b' = másik ferde tengely

1984, Aspect, Párizs: a Bell-egyenlőtlenség első komoly kísérleti tesztje

Kísérleti metafizika: Bújócska

1997, *Zeilinger*, Innsbruck: fotonok,
kampusz két végén detektálva
Szigorúan lokális kísérlet
Statisztikus kibúvó?

2001, *Wineland*, Colorado:
csapdázott Be-ionokkal:
Statisztikus kibúvó kizárva.
Lokalitás kibúvó?

2012

2015: statisztikus és lokalitás kibúvók egyszerre kizárva

Kísérleti versenyfutás, “loophole-free Bell test”

- Hanson, Delft [Nature, Oct 29 2015]
- Shalm, Colorado [Phys. Rev. Lett., Dec 18 2015]
- Zeilinger, Bécs [Phys. Rev. Lett., Dec 18 2015]

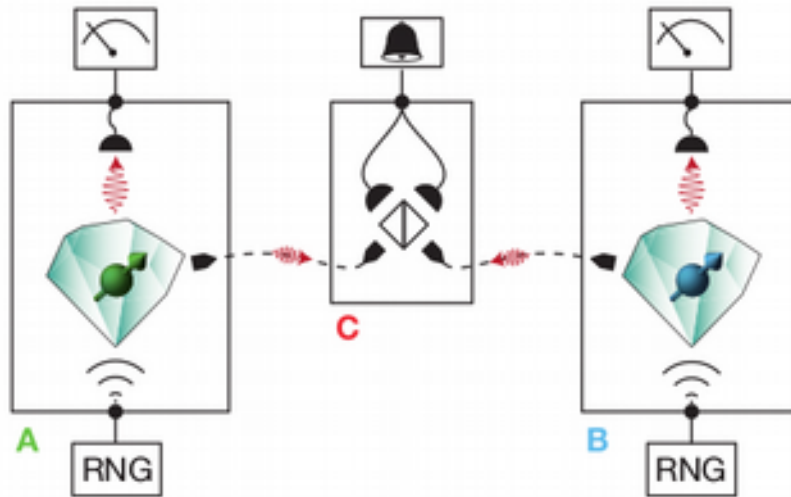
Viewpoint: Closing the Door on Einstein and Bohr’s Quantum Debate

Alain Aspect, Laboratoire Charles Fabry, Institut d’Optique Graduate School, CNRS, Université Paris-Saclay, Palaiseau, France

December 16, 2015 • *Physics* 8, 123

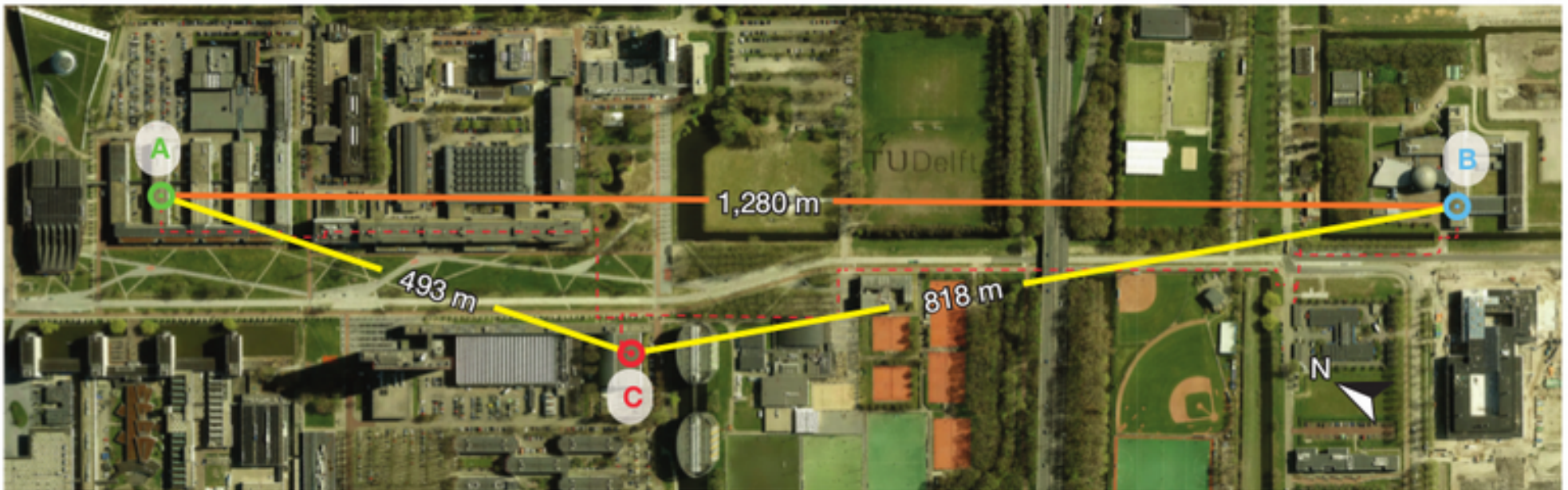
By closing two loopholes at once, three experimental tests of Bell’s inequalities remove the last doubts that we should renounce local realism. They also open the door to new quantum information technologies.

Hanson kísérlete Delftben

Fotonforrás: Nitrogén-vakancia centrum gyémántban

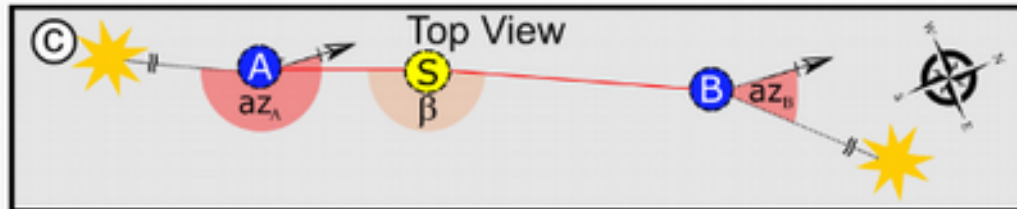
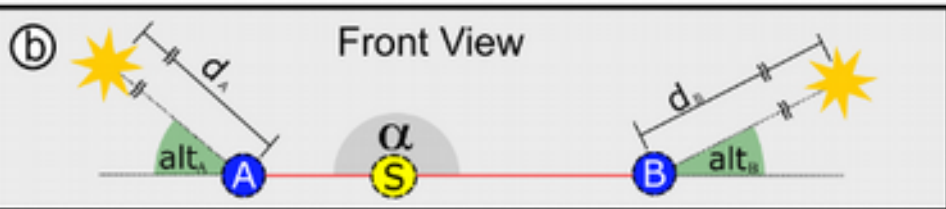
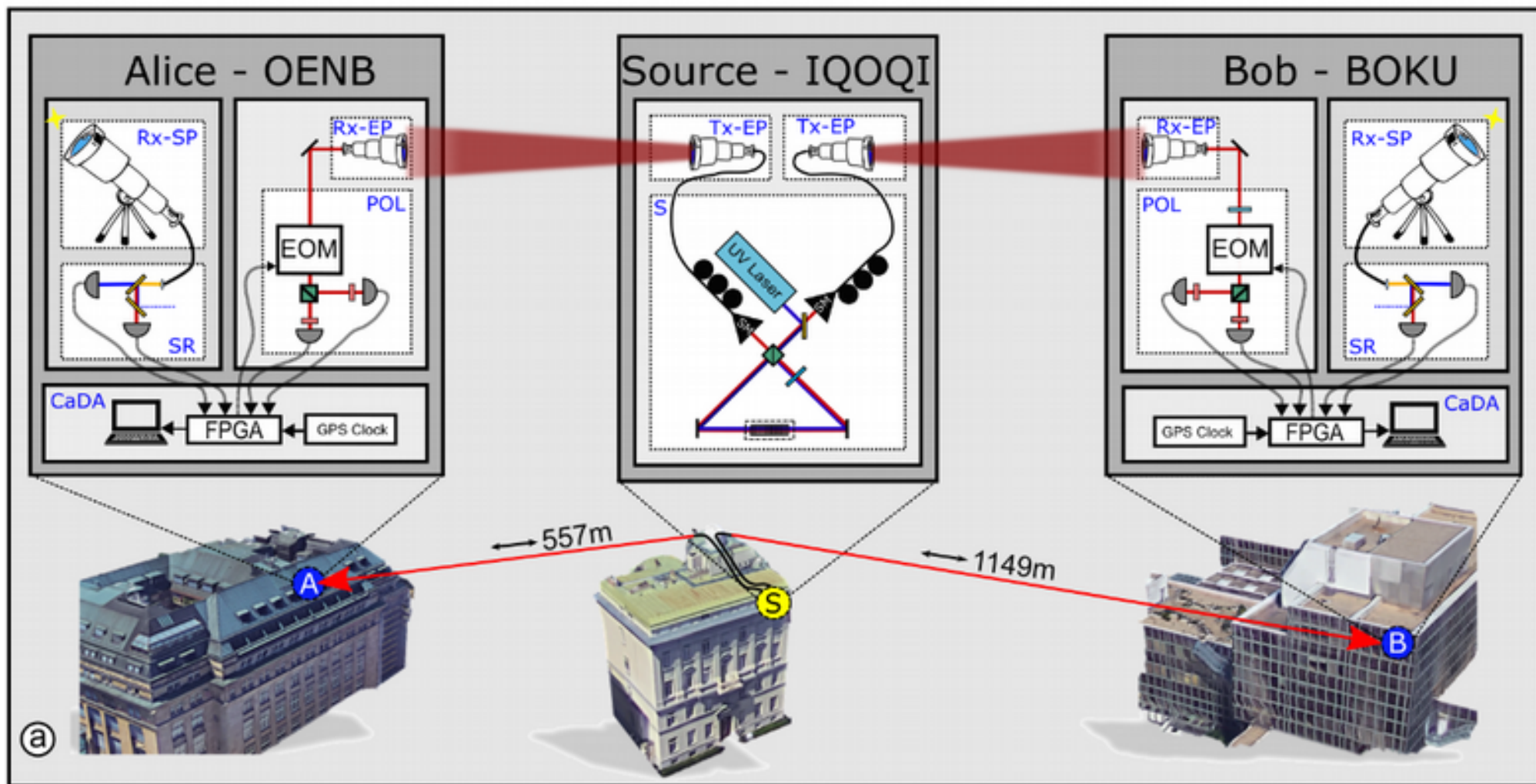
RNG = gyors, kvantumoz véletlenszám-generátor

Mi van a szabad akarattal?

2016, Zeilinger: Bell-egyenlőtlenség kozmikus fotonokkal

Eddig itt tartunk:

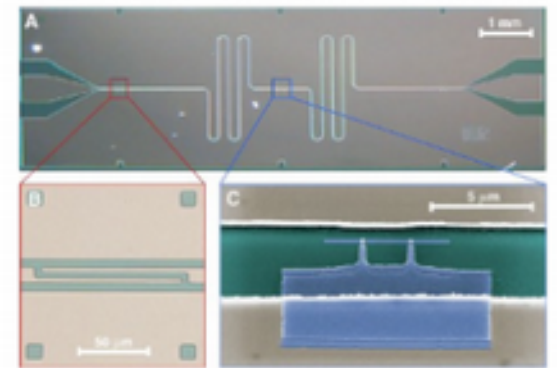
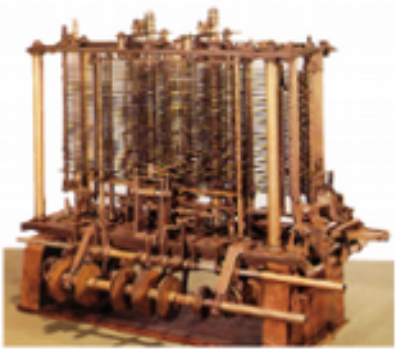
A természet nem írható le lokális változókkal.

Ezt kísérletileg igazoltuk.

Az összefonódás valamilyen “kísérteties távolhatás”.

IV. Az összefonódás a kvantumtechnológia alapja

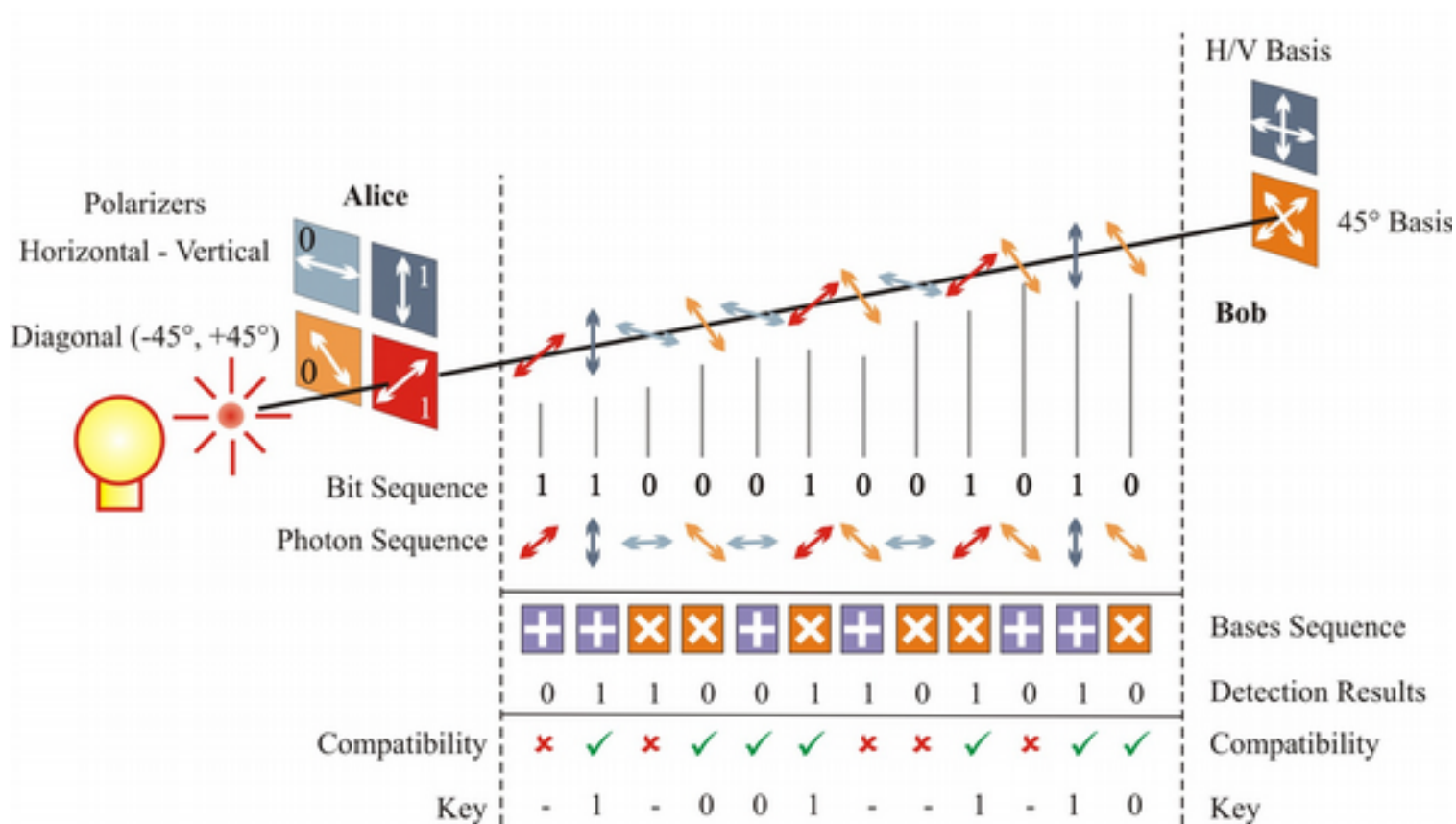
Kvantummechanika “filozófiai nehézségére” építő technológia = kvantumtechnológia

1984, Bennett&Brassard: Kvantumbiteken alapuló titkosítás

Charles Bennett, IBM (1943-)

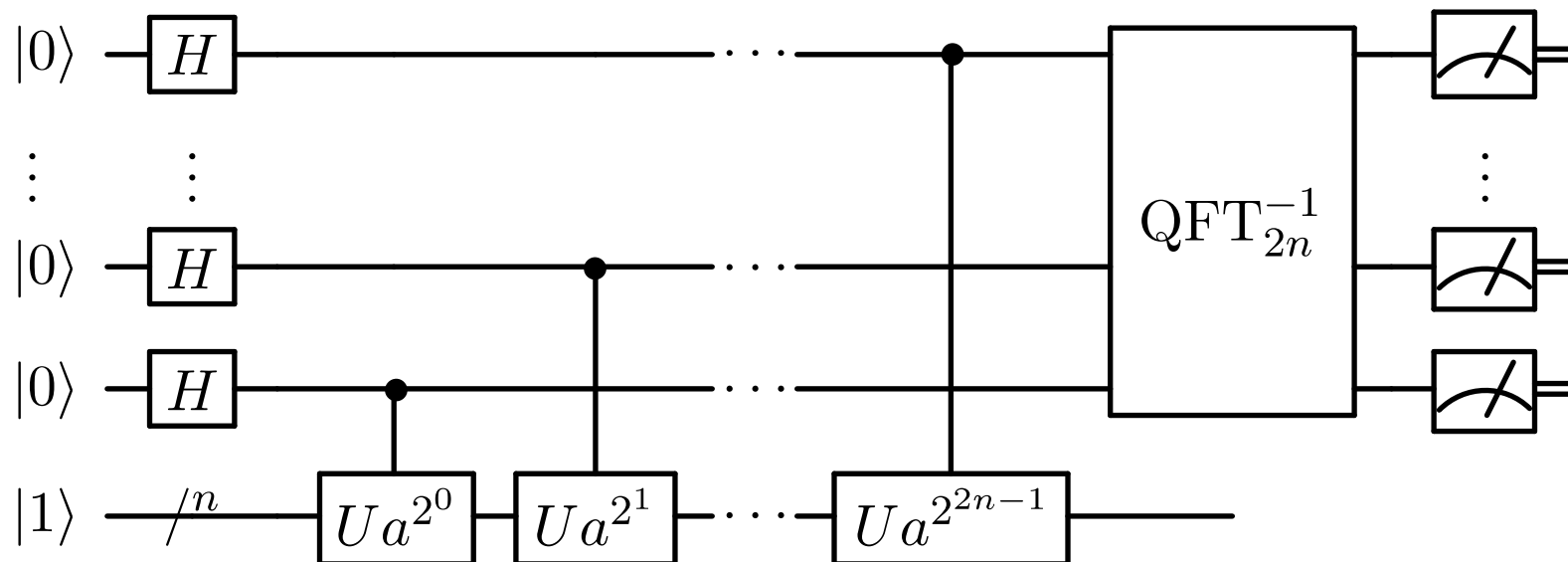
- 1972→ információelmélet
- 1984: BB84, első kvantum titkosítási protokoll
- 1993: kvantumteleportáció

1994, Shor: Ha lenne kvantumszámítógép, gyorsan tudna prímtényezőkre bontani

Peter Shor, MIT (1959-)

- 1994: prímtényezőket találó kvantum algoritmus
- 1996: kvantum hibajavítás

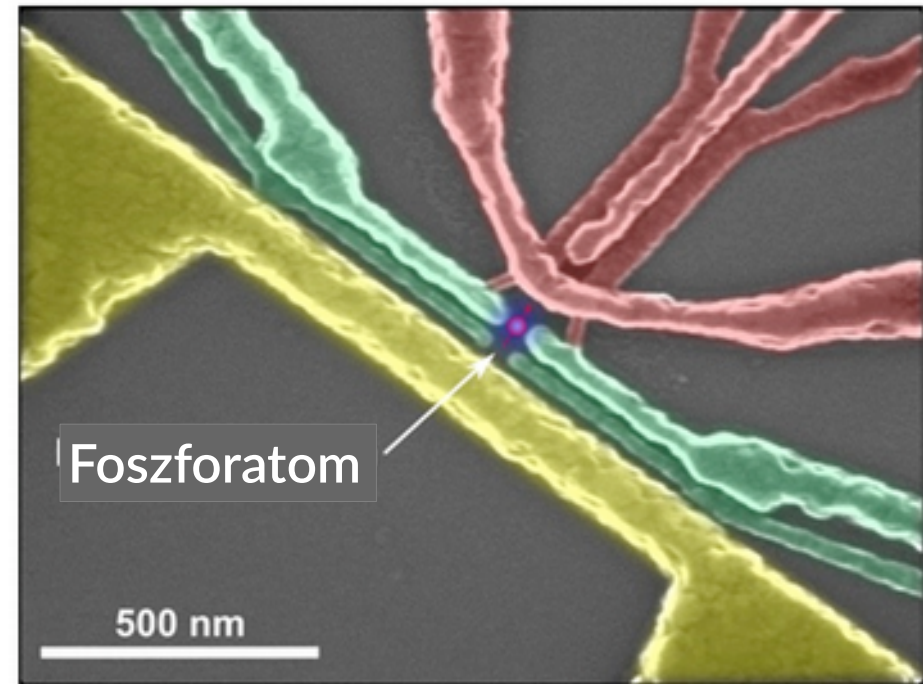

Még nem tudni, milyen hardver lesz a kvantumszámítógép

Chris Monroe, USA,
Joint Quantum Inst.:
csapdázott ionok

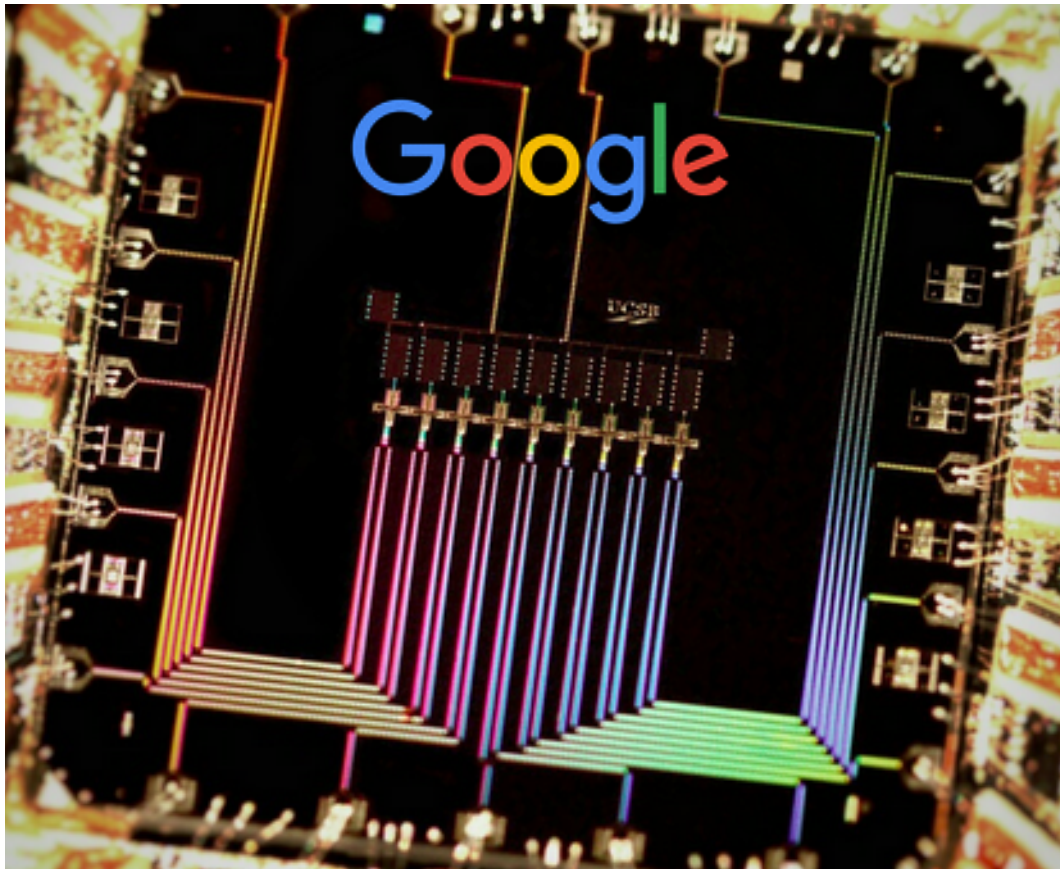

Ausztrália (UNSW):
szilíciumba ültetett
foszforatom magspinje

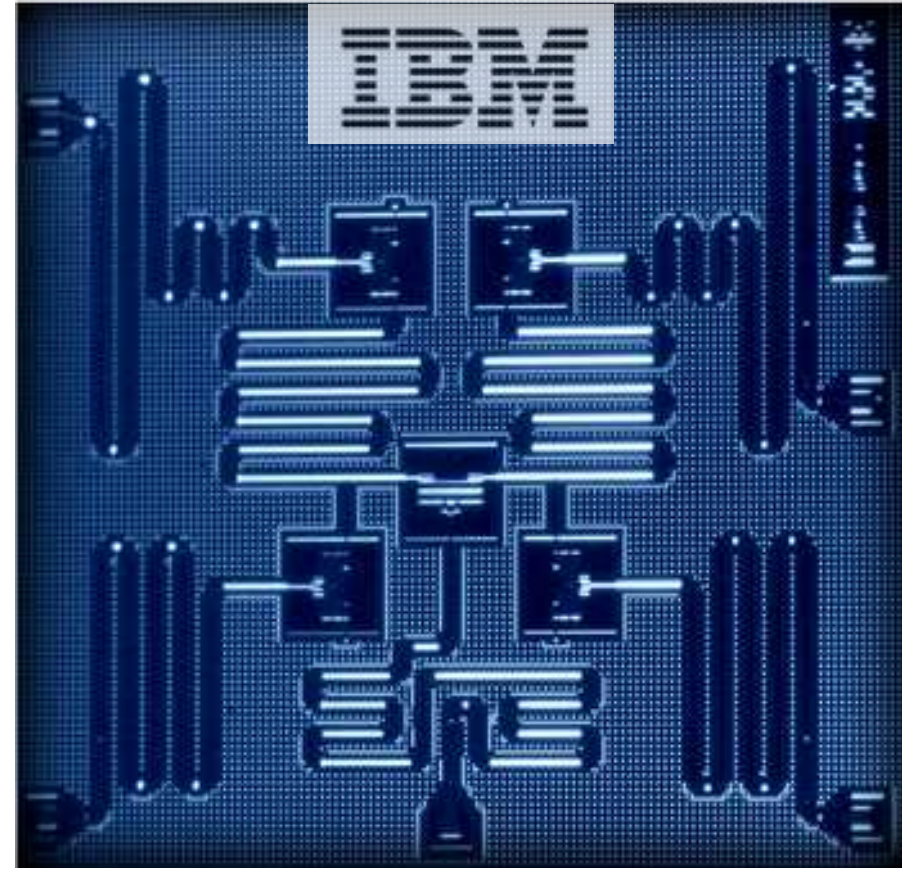

Az ipari szereplők szupravezető áramkörökből akarnak kvantumszámítógépet

John Martinis, UCSB+Google
9 kvantumbit

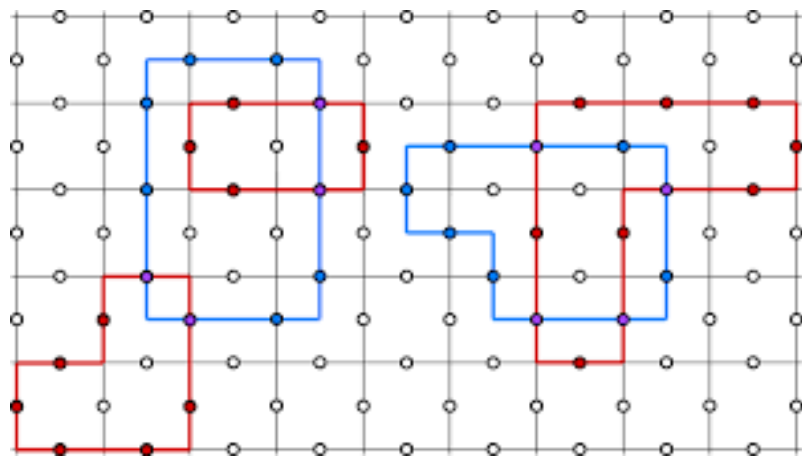

Jay Gambetta, IBM Q
5 kvantumbit
online: Quantum Experience

Bármiből lesz a hardver, a kvantumszámítógép összefonódást fog használni

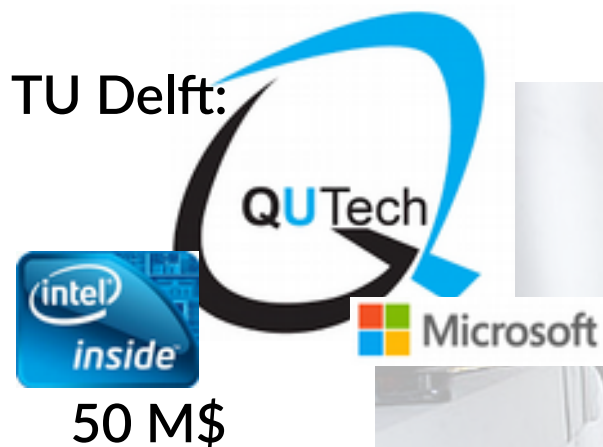
Alexei Kitaev, Caltech (1963-)

- 1997: összefonódással “elrejtteni” a kvantuminformációt
= topologikus kvantumszámítógép
- 1999-2001: Microsoft, 2002- : Caltech
- 2012: Fundamental Physics Prize, 3M\$

Az Európai Unió és Magyarország külön pályázatokkal erősíti a versenyt

Vezető európai csoportok:

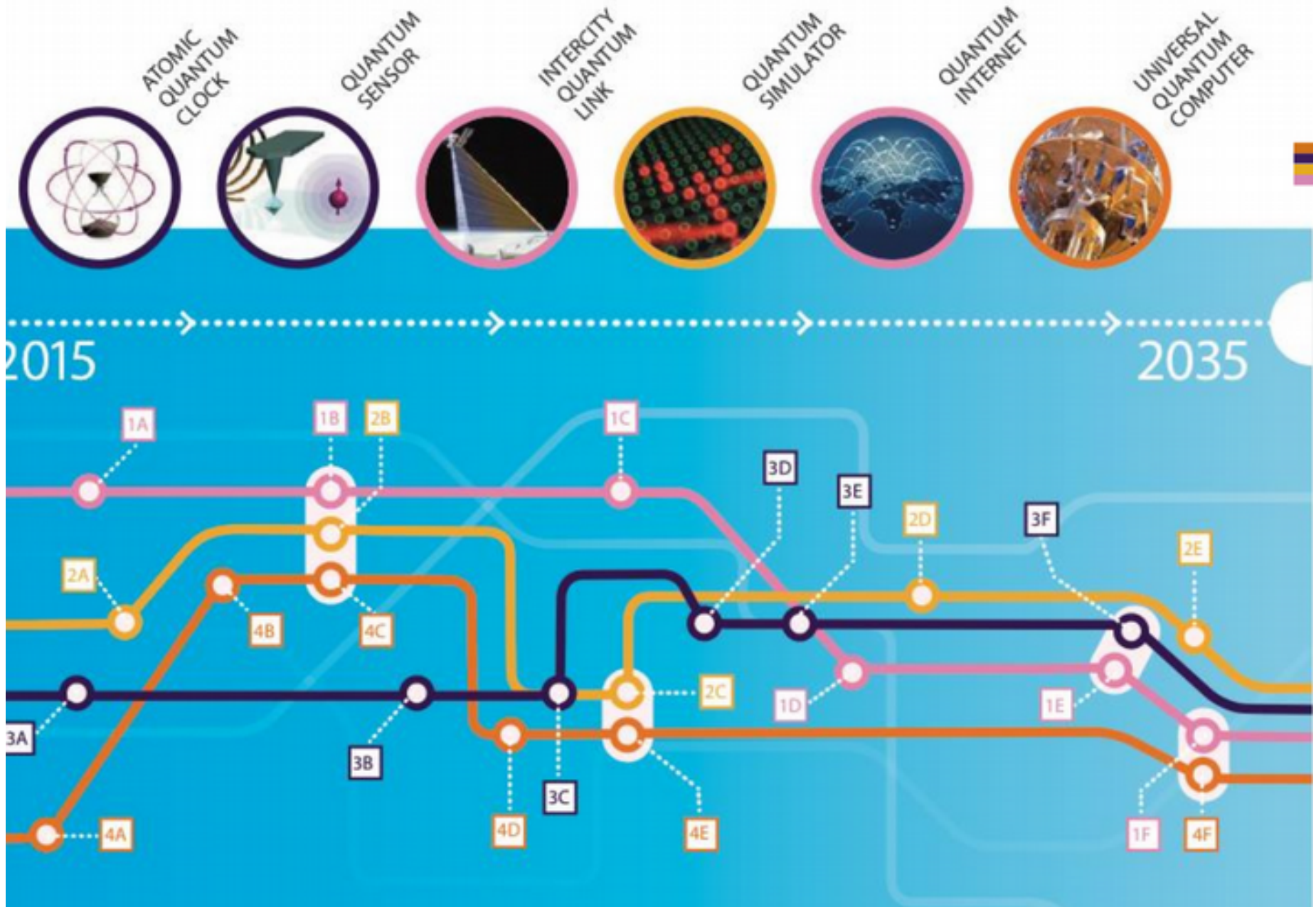

Koppenhága:

2018 -	EU QuantERA	-	34 millió €/4 év
2018 ?-	EU Quantum Technology Flagship	-	1000 millió €/10 év
2017 -	Magyar Kvantumtechnológia Program	-	12 millió €/4 év

Az európai Quantum Technology Flagship fejlesztési terve: ambíciózus, de ez a jövő

Összefonódás: filozófiai kuriózumtól az új technológia alapjáig

- Természetben elemi bitek vannak, pl. ezüstatom
- Kvantumbitek, furcsa tulajdonságokkal
- Összefonódás: távoli bitek közötti kapcsolat
- Összefonódás kísérletileg igazolva
- Összefonódás a kvantumszámítógép alapja

